

הרב יהודה זולדן, באר יהודה – סנהדרין, פרקים א-ב, עמ' 318-334

שיעור כג

קיום מצוות וגבולות הסמכות של מלך

– מחלוקות ר' יהודה וחכמים

(סנהדרין יח ע"א – כא ע"ב)

- א. מלך – חליצה וייבום
 1. חכמים – מלך לא חולץ ולא מייבם
 2. ר' יהודה – אם רצה חולץ או מייבם
 ב. מחלוקת חכמים ור' יהודה – נישואי אלמנת מלך, לוויית מת, ריבוי נשים, ריבוי סוסים, סמכויות
 ג. מחלוקת חכמים ר' מאיר ור' יהודה – כבודו ומעמדו של כהן גדול
 סיכום

המחלוקת הראשונה שנזכרת במשנה בתחילת הפרק בנוגע למלך (יח ע"א) היא האם מלך חולץ ומייבם. הגמרא (יט ע"ב) דנה בדבריו של ר' יהודה שאמר שאם המלך רוצה לחלוץ או לייבם הוא רשאי ואף "זכור לטוב", וראשונים השוו את האמור בסוגייתנו למקורות אחרים בהם גם חכמים סברו שאף שהלכה היא "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול", בכל זאת יש מצבים בהם מלך רשאי למחול על כבודו. להלן נעיין במחלוקת זו בעניין ייבום וחליצה ובהשוואה למקורות הנוספים, ונחבר בין המחלוקת הזו לבין מחלוקות נוספות בין חכמים לבין ר' יהודה שמופיעות במשניות בהמשך הפרק, וכן בתוספתא (ד, א), בנוגע לאופן קיום מצוות ע"י מלך כשיש מקום להעריך ולחשוב, שניתן לראות במעשיו פגיעה וזלזול בכבודו. נתמקד בעיקר בבירור דבריו של ר' יהודה, שמאפשר למלך תמרון גדול יותר ובחירה רחבה יותר מאשר חכמים, בנוגע ליכולתו לקיים מצוות ולעשות פעולות נוספות. נשווה גם את המחלוקות הללו בנוגע למלך, עם מחלוקות אחרות שבין ר' יהודה לבין ר' מאיר וחכמים בנוגע לכבודו ומעמדו של כהן גדול. שם העמדות הן הפוכות.

א. מלך – חליצה וייבום

במשנה (יח ע"א) נאמר:

המלך... לא חולץ ולא חולצין לאשתו, לא מייבם ולא מייבמין לאשתו. רבי יהודה אומר: אם רצה לחלוץ או לייבם – זכור לטוב. אמרו לו: אין שומעין לו.

בתוספתא (ד, ב) וכן בירושלמי (ב, ג) הובאו דברי תנא קמא ור' יהודה באופן שונה:

לא חולץ ולא חולצין לאשתו, ולא מייבם ולא מייבמין את אשתו. ר' יהודה אומר: רצה לחלוץ הרשות בידו. אמרו לו: נמצאתה פוגם כבודו של מלך.

שלושה הבדלים בין הצגת הדברים במשנה לבין הצגתם בתוספתא:

- במשנה: לפי ר' יהודה "אם רצה לחלוץ או ליבם – זכור לטוב". משמע שזו מעלה טובה, המלצה. בתוספתא: "שומעין לו". אם המלך רוצה מאפשרים לו, אך לא נאמר "זכור לטוב".
- במשנה: לא מופיע הנימוק של חכמים מדוע אין שומעין למלך ומדוע הוא אינו חולץ או מייבם. בתוספתא: הנימוק הוא: "נמצאתה פוגם כבודו של מלך".

ג. במשנה: לפי ר' יהודה יכול לרצות לחלוץ או ליבם. בתוספתא: יכול לחלוץ. לא נאמר דבר על ייבום. נעניין בדברי חכמים ובדברי ר' יהודה.

1. חכמים – מלך לא חולץ ולא מייבם

לפי חכמים, מדוע זו תהיה פגיעה בכבודו של מלך אם ירצה לייבם או לחלוץ? רש"י (סנהדרין שם) הסביר: "חליצה – גנאי היא לו לבא לבית דין ותהא רוקקת לפניו.¹ וייבום – גנאי הוא לו לקום על שם אחיו".² דברים דומים בנוגע לסיבה מדוע מלך לא מייבם, כתב גם הרמב"ם (פירוש המשנה, ב, ד):

אבל חליצה וייבום אין שומעין לו לפי שיש בכך זלזול בו "וירקה בפניו" (דברים כה, ט). וכיון שנמנעה החליצה נמנע היבום. ומן הכללים אצלנו "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול", ולפיכך אין שומעין לו.

כך כתב גם רמב"ם (הל' מלכים ב, ג):

ואינו חולץ, שנאמר "וירקה בפניו" וזה בזיון. ואפילו רצה אין שומעין לו, ש"המלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול". והואיל ואינו חולץ אינו מייבם, וכן [אם מת הוא] כיון שאי אפשר ליבם את אשתו כך אין חולצין לה, אלא תשב לעולם בזיקתה.

לפי הרמב"ם, כשמלך מייבם אין בכך זלזול ופגיעה בכבודו. רק בחליצה יש בעיה כזו בשל העובדה שהחלוצה יורקת בפניו. החליצה חייבת להתקיים בפני בית דין (משנה, יבמות יב, א; תוספתא, יבמות יב, ט), אך חברי בית הדין "אין שומעין לו" ולא יתכנסו כדי לאפשר למלך לחלוץ. כתוצאה מכך שהדין הוא שמלך לא חולץ, הוא גם לא מייבם.³ הרמב"ם כתב את ההלכות הללו בנוגע לייבום וחליצה, לאחר שהוא פתח את ההלכה הראשונה באותו הפרק כך (הל' מלכים ב, א):

כבוד גדול נוהגין במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם, שנאמר "שום תשים" (דברים יז, טו) שתהא אימתו עליך.

הרמב"ם פירט בהלכות הבאות (הלכות א-ה) דינים שונים הקשורים לכבוד המלך, וביניהם שמלך פטור מלחלוץ בשל העובדה שיריקה בפניו נחשבת כפעולה של ביזיון, אף שכך ציוותה התורה. הרמב"ם (ספר המצוות, מצוות עשה קעג) הסביר את החובה לכבד מלך:

"שום תשים עליך מלך" שתהא אימתו מוטלת עליך. ושיאמן בו מהכבוד והגדולה והמעלה התכלית האחרון שאין למעלה ממנה, עד שתהיה מדרגתו אצלנו יותר גדולה ממדרגת הנביא משאר

1 בגמרא (שבועות לא ע"א) נאמר שמלך פטור משבועת העדות, ורש"י (ד"ה כל שכן מלך) נימק: "הבא להעיד צריך לעמוד לפני הדיין (שם ל ע"א), ודרך בזיון הוא לו". ראה בשיעור כב: המלך לא דן ולא דנים אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו, בהערה 18.

2 הרב דוד פרדו, חסדי דוד [השלם] (על תוספתא סנהדרין ד, ב) כתב שגם בדבר של מצווה אין כבודו מחול אם מדובר בפרהסיא. בואו של החולץ לבית הדין הוא בפרהסיא, ועל כן נראה שזו הסיבה שרש"י הוסיף שהוא בא לבית הדין ולא הסתפק בכך שהיא רוקקת בפניו. הרב מלכיאל טננבוים (שו"ת דברי מלכיאל, ד ס' פא) כתב שאף שאת פעולת החליצה ניתן לקיים בצנעא, גם בצנעא אסור לבזות, מה גם שלאחר שיתפרסם שאשת אחיו הותרה לשוק, אזי יהיה בזה גם כן ביזיון בפרהסיא.

3 אחרונים עסקו בנימוקו זה של הרמב"ם שאם אינו חולץ גם אינו מייבם. ראה בתוספות חדשים, ובתוספות ר' עקיבא איגר, אור גדול על המשנה, ורש"י יט ע"א; הרב אברהם בורנשטיין, שו"ת אבני נזר, אבן העזר, ס' ריא, אותיות ב-ה; הרב אלחנן וסרמן, קובץ הערות – יבמות, ס' ה, ה; הרב יעקב עטלינגר, ערוך לנר, יט ע"ב; הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה, אבן העזר, א, ס' קנח-קנט; הרב יהודה גרשוני, משפט המלוכה, עמ' ס-סה; הרב צבי קפלן, מלך ביופיו, עמ' פט-צד; הרב נחום רבינוביץ, יד פשוטה, הל' מלכים, עמ' תב-תד, וכן: "הערות בהלכות מלכים", אפיקי יהודה – ספר זכרון לרב יהודה גרשוני זצ"ל, עמ' 182-186; הרב שלמה פישר, בית ישי א, עמ' קלג, ורפב; הרב אברהם אבידן, אמרות המלך, עמ' צח-קג; הרב מימון נהרי, "יבם קיטע", תחומין, כא, עמ' 407-405.

הנביאים שיהיו בדורו.

הרב מאיר הלוי אבועלפאי (רמ"ה, יט ע"א), כתב כרש"י והרמב"ם בנוגע לחליצה והוסיף עוד:

לא חולץ – דזילא ביה מילתא למירק קמיה, ולמקרי עליה 'חלוץ הנעל חלוץ הנעל'. ולא חולצין לאשתו – דזילא ביה מילתא וכו'. לא מייבם – שגנאי הוא לו לקום על שם אחיו.

בנוגע לחליצה, הוסיף הרמ"ה שלא רק היריקה בפניו היא זלזול ופגיעה במלך, אלא גם שקוראים לו 'חלוץ הנעל, חלוץ הנעל'. כוונתו לאמור בתוספתא (יבמות יב, טו):

ר' יהודה אומר: מצוה על כל העומדים שם לומר 'חלוץ הנעל, חלוץ הנעל'. אמר ר' יהודה: מעשה והיינו יושבין לפני ר' טרפון, ואמר לנו: ענו כולכם 'חלוץ הנעל, חלוץ הנעל'.

ר' יהודה שלימד את ההלכה שיש לקרוא קריאה זו למי שחולץ, לא חשש שיש בכך פגיעה וזלזול במלך מאחר שמדובר במצווה. הרמ"ה גם הוסיף מדוע לפי חכמים לא חולצים לאשתו של מלך שמת ללא ילדים "דזילא ביה מילתא". אם יחלצו לאשתו זו תהיה פגיעה במלך, אף שהוא כבר מת, כי היותה חלוצה יאפשר לה להינשא עם אדם אחר.

הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק (אור שמח, הל' מלכים ב, א), הסביר טעם אחר מדוע מלך אינו מייבם:

לי נראה על פי מה שכתבו הפוסקים דיבום צריך להיות בפני עדים, לכן אינו מייבם, משום דגנאי הוא לו לבוא על אשה בפני עדים, וכמש"כ בתוס' קדושין דף י"ב ע"ב ד"ה רב מנגיד אמאן דקדיש בביאה משום פריצותא.

המכנה המשותף לכל ההסברים הללו הוא שכלפי חוץ יש ממד של ביזיון בפרטים שונים הקשורים להלכות חליצה או ייבום. מצוות מורא המלך, כוללת בתוכה את האיסור לבזות מלך, ועל כן ניתן אף למנוע מהמלך עצמו לקיים מצוות אלו. לאיסורים אלו יש השלכה משמעותית בנוגע לאשת אחיו של המלך שמת הזקוקה לייבום או חליצה. היא תישאר במצב כזה כל עוד גיסה משמש כמלך.⁴

2. ר' יהודה – אם רצה חולץ או מיבם

הדיון בגמרא (יט ע"ב) מבוסס על ההנחה שמחלוקת תנא קמא ור' יהודה היא בהקשר של כבוד המלך וכפי שמופיע בתוספתא. הגמרא הקשתה על ר' יהודה שסבר שמלך רשאי לחלוץ או ליבם:

לא חולץ ולא חולצין וכו'. איני? והאמר רב אשי: אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול – מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, טו) שתהא אימתו עליך! מצוה שאני.

ע"פ רב אשי מוסכם על הכול שמלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול. אבא ותלמיד חכם רשאים למחול על כבודם, אך מלך ישראל אינו רשאי (קידושין לב ע"ב). שאול המלך נענש ומלכותו נלקחה ממנו "מפני שמחל על כבודו" (יומא כב ע"ב). הסיבה היא: "מלך שמחל אין כבודו מחול, משום דכבודו הוא כבוד של ישראל" (רבנו יונה, יט ע"א). נראה שגם התוספות (זבחים טז ע"א ד"ה מיושב) הסבירו את הטעם כרבנו יונה:

4 המנחת חינוך (מצווה תצז, א) התלבט מה יהיה הדין אם מלך עבר וייבם את אשת אחיו, האם צריך לגרשה או לא. "ונראה דאם אחיו ייבם את אשתו אפשר דצריך לגרשה אף על גב דעבד איסורא מכל מקום לא נפקע האיסור להבא. אך אם המלך עבר וחלץ אשת איש, בודאי מותרת לזר, דהחליצה מועלת. ואם עבר וייבם אפשר גם כן דאין צריך לגרשה, דאפשר הגנאי בהקמת שם היינו הביאה ראשונה דהיא המצוה, אבל אחרי זה אין כאן מצוה ככל יבם הרוצה לגרש אחר ביאה ראשונה מגרש, אם כן שוב אין צריך לגרשה דזה לא הוי גנאי וכבר יצא ידי הקמת שם, וצ"ע".

דטעמא דמחיל תלמיד חכם משום דתורה דידה היא, אבל מלך כתיב 'שתהא אימתו עליך' אין זה שלו אלא של אחרים ואין יכול למחול זה, ולגבי מצות יכול למחול דאם מוחל על כבודו בשביל כך, לא יניח שלא תהא אימתו עליך.⁵

"של אחרים" – עם ישראל. התוספות (עבודה זרה יא ע"א ד"ה עוקרין) נימקו כך את ההלכה לפיה "עוקרין על המלכים" – עוקרים וחותרים לבהמה את גידיה שעל פרסותיה ולא עוברים על איסור "צער בעלי חיים": "דשאני כבוד המלך שהוא כבוד לכל ישראל".⁶

אמנם תוספות (יט ע"א ד"ה ינאי) הסבירו אחרת מדוע מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ותלמיד חכם שמחל על כבודו – כבודו מחול:

והאי דתלמיד חכם יכול למחול על כבודו מה שאין כן מלך, הוא משום קרא דקאמר "שום תשים עליך מלך" שתהא אימתו עליך. כי כבודו בא לו משום דמצות המקום כך הוא, ואין יכול להפקיע מצות המקום.⁷ אבל תלמיד חכם תורתו דלילה ויכול למחול היטב על כבודו דשלו היא, כדאמר 'במס' ע"ז (דף יט.) "בתחלה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו שנאמר 'אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה'" (תהילים א, ב).

בכבודם של אבא, רב, ונשיא סנהדרין חייבים בשל מעמדם האישי. אך מלך לא יכול למחול כי הוא לא יכול להפקיע את מצוות המקום.

הרא"ה קוק (חבש פאר, פרק א) כתב על הערך במעלת הכבוד לאבא, לתלמיד חכם ולמלך:

כאשר נתבונן על הנהגת העולם כולו נראה, כי הסיבה העיקרית לתקון האמיתי והסדר הנכון שבבני אדם אינו כי אם נתינת הכבוד למי שראוי לכבודו: מכבוד החכמים – מסתעף אהבת תורה וחכמה ומדות טובות ויראת ה'. מכבוד הורים – מסתעף חנוך ישר העושה פרי ברכה בלב הבנים, לעת יגדלו. למעלה מזה, מכבוד מלכים – מסתעף כללות התיקון האמיתי בחיי האדם המדיני (=החברה). נמצא כי רגש הכבוד פועל לקיום העולם בכלל.

אם כן מה הסיבה שלפי ר' יהודה מלך יכול למחול על כבודו ולחלוץ או לייבם? על כך השיבה הגמרא שמאחר והמלך רוצה למחול על כבודו כדי לקיים מצוה – שונה הדין, והוא רשאי למחול על כבודו.⁸

התוספות (שם ד"ה מצוה) ציינו לגמרא נוספת שגם בה מדובר בקיום מצווה, וגם שם הקשתה הגמרא מדברי רב אשי. בגמ' (כתובות יז ע"א) נאמר:

5 כך גם בתוס' רא"ש (כאן), ובקצרה בתוס' (שבועות ל ע"ב ד"ה עשה). הריטב"א (שבועות ל ע"ב) כתב: "דלגבי מילי דידן עשה דמלכות עדיף כדי שתהא מוראתו על העם, אבל לגבי שכינה מחמירין טפי לגבי מלך להכניע לבו לפני הש"ת וכדכתיב (דברים י"ז) 'לבלתי רום לבבו' (דברים יז, כ), וזהו שאמרו לו לינאי: 'עמוד על רגליך ויעידו בך שלא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם'".

6 כך כתב גם הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק (משך חכמה, דברים כב, כב, וכן: במדבר יז, ו; כא, ז): "מלך שמחל על כבודו דאינו מחול, כי כבודו הוא כבוד האומה". הרב אלחנן וסרמן (קובץ שעורים, כתובות, אות מז) הסביר זאת כך: "משמע דאסור למלך למחול על כבודו כיון שאין כבודו מחול. ולכאורה אף דהעם חייבין בכבודו אף לאחר מחילתו, אבל איזה איסור יש על המלך בעצמו, דמצות אימת המלך מוטלת על העם ולא על המלך? וצ"ל דהמצוה היא משום כבוד המלוכה, וגם המלך בעצמו מזהר בזה לחלוק כבוד למלוכה". הרב צבי יהודה קוק, כתב לראש ממשלת ישראל: "כבוד הוא כבודו, כבוד עמנו וארצנו. לא היה לך שום רשות להשפיל ולבזות את עמך ואותנו" (להלכות ציבור, עמ' סח. ראה עוד: "למען כבוד ישראל ומלכותו", לנתיבות ישראל, ב, עמ' רלח; קנין תורה, עמ' כד).

7 המרדכי (גיטין, פרק הניזקין רמז תא) כתב: "מלך שאין יכול למחול על כבודו כדנניא 'כי לה' המלוכה' – הממליך מלכים ולו המלוכה. ולהכי כתיב 'שום תשים עליך מלך', שריבה בו הכתוב שימות הרבה לומר שאין כבודו מחול". ראה גם: מהרש"א, חידושי אגדות, קידושין לב ע"ב ד"ה שמחל.

8 הרמב"ן ורבנו יעקב בעל הטורים (בראשית לח, כד) כתבו שליהודה בנו של יעקב אבינו היה מעמד כמו מלך. הוא בא על תמר אשת בנו כדי להמשיך את המשפחה, וכפי שהיה מקובל לפני מתן תורה. ראה גם: הרב יעקב ישראל קנייבסקי, קהלות יעקב, ראש השנה – השמטות, סי' ו.

תנו רבנן: מעבירין את המת מלפני כלה, וזה מלפני מלך ישראל. אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני כלה, ושבחוהו חכמים. שבחוהו, מכלל דשפיר עבד, והא אמר רב אשי: אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, דאמר מר: "שום תשים עליך מלך" – שתהא אימתו עליך! פרשת דרכים הוא.

שאלו תוספות, מדוע במקרה של אגריפס והכלה, לא השיבה הגמרא גם כן "מצוה שאני"? תוספות השיבו:

ו"ל דהתם אין המצוה כי אם בשביל כבוד החתן והכלה, וכבוד מלך עדיף טפי מכבוד החתן, ואם כן ליכא מצוה. אבל הכא גבי יבום מצוה איכא.

תוספות הבחינו בין מצווה שהמלך הוא זה שמעניק כבוד למישהו אחר כמו לחתן וכלה, אזי הוא עצמו מזלזל בכבודו, לבין מצב שהמצווה מוטלת על המלך כמו ייבום וחליצה, והפגיעה בכבודו של המלך היא בעקבות זלזול של מישהו אחר בו.

יש לציין ששאלת הגמרא בנוגע לכבוד חתן וכלה, היא לא שאלה על דברי ר' יהודה, או תנא יחיד אחר, אלא על אמירה מוסכמת של חכמים – "שבחוהו חכמים".

תוספות הרא"ש (יט ע"ב) ציין מקרה נוסף בו מלך מחל על כבודו, וגם במקרה זה מסופר על אגריפס המלך. המשנה (סוטה מא ע"א) עוסקת בסדר העברת ספר התורה למלך בעת קיום מצוות הקהל, ונזכר שם מעשה שהיה עם אגריפס המלך:

והמלך עומד ומקבל וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד, ושבחוהו חכמים.

על כך שחכמים שיבחו את אגריפס, נאמרו בגמרא דברים דומים לאמור בסוגייתנו:

ושבחוהו חכמים. שבחוהו, מכלל דשפיר עבד? האמר רב אשי, אפי' למ"ד: נשיא שמחל על כבודו – כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו – אין כבודו מחול, שנאמר: "שום תשים עליך מלך", שתהא אימתו עליך? מצוה שאני.

גם שם השאלה היא על אמירה מוסכמת של חכמים: "ושבחוהו חכמים" ולא על דעת תנא יחיד. על כך שאלו תוספות הרא"ש (יט ע"ב):

מצוה שאני. אפי' רבנן דפליגי הכא, מודו גבי ההיא דפ' ואלו נאמרין [סוטה מא ע"א-ע"ב] גבי אגריפס שקרא מעומד ושבחוהו חכמים, דהתם שאני שעשה לכבוד תורה ואין שם הנאה לבריות אלא כבוד שמים.

תוספות הרא"ש הבחין בין המקרה שבסוגייתנו בנוגע לחליצה וייבום לבין המסופר שם, אף שבשני המקומות מדובר על מצווה. לפי התוספות כבוד שמלך מעניק לעניינים שבקדושה כמו לספר תורה בוודאי שמותר, ודין זה מוסכם על הכול.⁹

התוספות (סוטה מא ע"ב ד"ה מצווה) האריך מאוד בפרטי הלכות כבודו של מלך, ובאיזה מצב הוא רשאי למחול על כבודו. על כך שאלו שם התוספות:

9 בתוספתא (ביכורים ב, י) נאמר על מביאי הביכורים: "כל הדרך כולה הרשות בידו ליתנו לעבדו או לקרובו, עד שמגיע להר הבית. הגיע להר הבית, אפילו אגריפס המלך נוטל את הסל על כתיפו ונכנס עד שמגיע לעזרה". לא נאמר שם שכך היה עושה המלך אגריפס. המשנה באה לומר שאם אגריפס המלך עצמו היה מביא ביכורים, אף שבכל הדרך אחרים יכולים לשאת את הסל שלו, כשמגיעים להר הבית, צריך המלך לשאת את הסל על כתפו, כי כך המצווה. אין במעשה זה פעולה של ביזיון. אדרבה, כך אופי קיום המצווה, וגם מלך מצווה בה. כך גם באשר לבניית סוכה, קביעת מזוזה, ועוד מצוות מעשיות רבות, מפני שכך הוא אופן קיום המצווה.

וקשיא לר"י אמאי לא משני הכי בפרק שני דכתובות (דף יז.) "מעבירין את המת מלפני כלה וזה וזה לפני מלך ישראל. אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר לפני הכלה ושבחוהו חכמים". וקא פריך "מכלל דשפיר עבד, והאמר רב אשי... ומשני פרשת דרכים הוה". ואמאי לא משני מצוה שאני?

שאלה זו דומה לשאלת התוספות בסוגייתנו בסנהדרין. תוספות שאלו עוד מהגמרא (קידושין לב ע"ב) שם נאמר שגם במקום מצווה כמו לשרת תלמידי חכמים "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול"?

ונראה לתרץ דדוקא הכא שייך למימר "מצוה שאני" דמוחל על כבודו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה. וכן ההיא דפרק כהן גדול (סנהדרין יט:) דחולץ או מיבם מוחל על כבודו כדי לקיים מצות מלך עולמים ומראה בעצמו שאימת שכינה עליו.

אבל ההיא דכתובות (דף יז.) ופ"ק דקידושין (דף לב:) שמוחל על כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם כגון לכלה ותלמידי חכמים בזה גזירת הכתוב הוא שאינו מוחל אפי' במקום מצוה. שהרי מצות כיבוד עצמו שהן צריכין לעשות בו למלך כבוד גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהן, שהרי גם עליהן אמרה תורה "שום תשים עליך" – מלך שתהא אימתו עליך, ולא אימתך עליו. נמצא דמה שהמלך מכבודו, ליכא מצוה.¹⁰

תשובת תוספות שמלך מוחל על כבודו כדי לכבד ספר תורה שזה כבוד התורה וכבוד השכינה, כמו אגריפס המלך שקיבל הספר כשהוא עמד.¹¹ כך גם כשהוא מקיים מצוה כמו ייבום או חליצה, זאת ע"פ דברי ר' יהודה שאמר שמלך רשאי לחלוץ או לייבם, בעוד שגזירת הכתוב היא שמלך לא חולק כבוד לבני אדם כמו לכלה (כתובות יז ע"א) ואף לא לתלמידי חכמים. מאחר שגם הם חייבים בכבוד המלך וחובה זו גדולה יותר מהחובה שמוטלת על המלך לכבד אותם.

להלן סיכום המקומות בהם נזכרו דברי רב אשי שאמר שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ע"פ הסוגיות בהן עסקנו:

קידושין לב ע"ב	סנהדרין יט ע"ב	סוטה מא ע"א-ע"ב	כתובות יז ע"א
כבוד אבא, רב, נשיא, מלך	ר' יהודה: מלך חולץ ומיבם	אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד, ושבחוהו חכמים.	אגריפס המלך עבר מלפני כלה, ושבחוהו חכמים.
אמר רב אשי: אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך	אמר רב אשי: אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו מחול – מלך	אמר רב אשי: אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו שמחל על כבודו	שבחוהו, מכלל דשפיר עבד, והא אמר רב אשי: אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך

10 דברים דומים כתב גם הר"ן, יט ע"ב. ראה גם בשיטה מקובצת לכתובות יז ע"א. ראה עוד: תורה תמימה, דברים יז, טז, הערה עז.

11 דוד המלך כרכר ופיזז לפני ארון הברית. הרמב"ם (הל' לולב ח, טו) למד מזה ש"אין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר 'והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' (שמואל ב ו, טו). מיכל בת שאול ראתה בזה התבזות עצמית ואף העירה לו על כך (שם כ), ובעקבות הערתה נענשה (כא ע"א). דוד השיב לה: "ושחקתי לפני ה'" (שם כא). פירש מצודת דוד: "לפני ה' – ר"ל הלא כרכורי היה לפני ה', וכבוד המלכים כאין נגד". כלומר מה שמלך עושה לכבוד התורה, לכבוד השכינה, לכבוד ה', אין לראות בזה התבזות אישית. ראה: במדבר רבה, פרשה ד, כ; הרא"ה קוק, פנקסי הראיה, ג, פנקס לה, עמ' רצה.

שמחל על כבודו – אין כבודו מחול, שנאמר: "שום תשים עליך מלך" שתהא אימתו עליך.	שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר: "שום תשים עליך מלך" שתהא אימתו עליך? מצוה שאני.	אין כבודו מחול, דאמר מר: "שום תשים עליך מלך" שתהא אימתו עליך? פרשת דרכים הוא.
---	--	---

לפי חכמים – למלך אסור לחלוץ או לייבם, מפני שיש בזה ממד של ביזיון ופגיעה במלך.
לפי ר' יהודה – מלך רשאי לחלוץ או לייבם, מפני שלקיום מצווה, מלך רשאי למחול על כבודו.
חכמים מודים שלכבוד התורה ולכבוד השכינה, מלך רשאי למחול על כבודו, ואדרבה "שבחוהו חכמים".
מה שאין כן בקיום מצווה אישית כמו ייבום או חליצה או לכבד חתן וכלה. רק כשלא היה ניכר שהמלך מחל על כבודו על מנת לכבד כלה, אזי גם כן "שבחוהו חכמים".

ב. מחלוקת חכמים ור' יהודה – נישואי אלמנת מלך, לוויית מת, ריבוי נשים, ריבוי סוסים, סמכויות
להלן נראה שמחלוקת חכמים ור' יהודה בנוגע לחליצה וייבום, מופיעה באופן דומה גם בנושאים נוספים.
בהמשך המשניות בפרק יש מחלוקות נוספות בין חכמים לבין ר' יהודה בנוגע למלך, ונראה שקו המחלוקת ביניהם דומה. המחלוקות קשורות גם לפרשנות הפסוקים הייחודיים בהם הצטווה מלך. להלן המחלוקות:

א. האם מלך נושא או לא נושא אלמנתו של מלך? במשנה (יח ע"א) חלקו חכמים ור' יהודה בשאלה האם מלך רשאי לשאת את אלמנתו של מלך:

ואין נושאין אלמנתו. רבי יהודה אומר: נושא המלך אלמנתו של מלך, שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול שנאמר "ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך, ואתנה לך את בית ישראל ויהודה ואם מעט ואספה לך כהנה וכהנה" (שמואל ב יב, ח).

לפי חכמים אלמנה של מלך לא נישאת לעולם. גם למלך אחר אסור לשאת אותה לאישה. לפי ר' יהודה מלך נושא אלמנה של מלך. המלך אמנם לא חייב לשאת אלמנת מלך, אך אם הוא רוצה הוא רשאי. הוא הוכיח דבריו מכך שדוד נשא לאישה את אלמנת המלך שאול. בירושלמי (יבמות ב, ד) נאמר שהכוונה לרצפה בת איה, פילגש שאול (שמואל ב ג, ז).¹² בגמרא (יט ע"ב) נאמר שחכמים השיבו לר' יהודה: "תניא, אמרו לו לרבי יהודה: נשים הראויות לו מבית המלך". אין הכוונה לנשים מנשות שאול המלך, אלא נשים מבית המלך שמותר לו לשאת אותן, כמו מירב ומיכל, בנותיו של שאול. מכאן שנישואי מלך עם אלמנה של מלך או עם גרושתו, נחשבו כזלזול בו (שמואל ב יא, יב; טז, כב).

ב. האם מלך יוצא אחר מיטתו של מת? במשנה (כ ע"א) חלקו חכמים ור' יהודה בשאלה האם מלך יוצא אחר מיטתו של מת:

מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו. רבי יהודה אומר: אם רוצה לצאת אחר המטה יוצא, שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר, שנאמר "והמלך דוד הולך אחר המטה" (שמואל ב ג, לא). אמרו לו: לא היה הדבר אלא לפייס את העם.

הרב עובדיה מברטנורא (משנה ב, ג) הסביר את דברי חכמים: "אינו יוצא מפתח פלטרין שלו – שגנאי הוא למלך להראות עגמת נפש לפני העם". אך ר' יהודה סבר שגם כאן אם המלך רוצה הוא רשאי לצאת אחר מיטתו של מת, כשם שדוד יצא אחר מיטתו של אבנר. חכמים השיבו שמדובר במקרה חריג "לפייס את העם – כדי שיכירו שלא בעצת דוד הרג יואב את אבנר". הרמב"ם (הל' אבל ז, ז) ניסח זאת כך: "ולא יצא דוד אחר אבנר, אלא להודיע לעם שלא נהרג ברצונו".

נראה שתשובת חכמים היא על עצם טענתו העקרונית של ר' יהודה. בדרך כלל גנאי הוא למלך להראות את אבלו, אך אם לפי שיקול דעתו יש בדבר תועלת מסיבה כזו או אחרת, הוא רשאי להחליט שהתועלת גוברת על כבודו, שהרי מדובר במצווה ובהקשר זה מצווה ללוות מת. הוא הדין גם במה שנוגע לחליצה או ייבום של מלך, וכן במה שנוגע לנשיאת אלמנתו של מלך.

הלכה נוספת מופיעה במשנה בנוגע לישיבת המלך בימי האבל, והדרך לנחם אותו: "וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מסב על הדרגש". בירושלמי (ב, ד) נאמר שבישיבה ב"דרגש יש בו משום כפיית המיטה המלך אינו חייב בכפיית המיטה".

הרמב"ן (כתבי הרמב"ן, תורת האדם, חלק ב עמ' קפו) הסביר שבמהלך היום כשאנשים באים לנחם את המלך, הוא יושב על דרגש ואינו כופה המיטה "שלא יתגנה עליהם ולא ישב עמהן בקרקע, כדתניא 'שום תשים עליך מלך' שתהא אימתו עליך. אבל בלילה חייב בכפיית המטה דהא כתיב בדוד המלך 'ישכב ארצה' (שמואל ב יג, לא), ואוקימנא (מועד קטן כא ע"א) כעין ארצה במטה כפוייה".

ג. מה מספר הנשים שמלך רשאי לשאת? במשנה (כא ע"א) חלקו חכמים, ר' יהודה ור' שמעון בשאלה מה מספר הנשים המקסימלי שמלך רשאי לשאת:

"לא ירבה לו נשים" אלא שמונה עשרה. רבי יהודה אומר: מרבה הוא לו, ובלבד שלא יהו מסירות את לבו. רבי שמעון אומר: אפילו אחת ומסירה את לבו – הרי זה לא ישאנה, אם כן למה נאמר "לא ירבה לו נשים"? דאפילו כאביגיל.

בתוספתא (ד, ה) מופיעים דברי ר' יהודה כך:

לא ירבה לו נשים כאיזבל, אבל כאביגיל מותר, דברי ר' יהודה.

לפי חכמים מותר למלך לשאת שמונה עשרה נשים. זאת למדו מכך שלדוד המלך היו שש נשים (שמואל ב ג, ב-ה) והנביא אמר לו: "ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה" (שם יב, ח). "כהנה" – שש, "וכהנה" – עוד שש, וביחד שמונה עשרה. לפי ר' יהודה, אין מגבלה על מספר הנשים שמלך יכול לשאת. התנאי הוא שהן יהיו נשים ראויות כמו אביגיל, ושלא יסירו את ליבו של המלך כדוגמת איזבל. גם בעניין זה, המלך הוא זה שמפעיל את שיקול דעתו, בנוגע למספר הנשים שהוא מעוניין שיהיו לו. הוא זה שקובע את מספרן, ובלבד שיהיו יראות ה'. לפי ר' שמעון אסור למלך לשאת מעל שמונה עשרה נשים, גם אם מדובר באשה צדיקה כמו אביגיל.¹³

ד. ריבוי סוסים – בתוספתא (ד, ה) חלקו חכמים ור' יהודה בנוגע לאיסור להרבות סוסים:

"לא ירבה לו סוסים" סוסים בטלנים, אפילו אחד שנאמר "למען הרבות סוס". ר' יהודה אומר: הרי הוא אומר "ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים" (מלכים א ה, ו) ויפה עשה, שנאמר: "יהודה

וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרוב" (מלכים א ד, כ). כשהוא אומר "שנים עשר אלף פרשים" (מלכים א ה, ו; י, כ), הוי שהשאר בטלנים היו.

לפי חכמים, אסור שיהיה למלך סוס בטל. ואילו ר' יהודה לומד ממה שנאמר אצל שלמה המלך שהיו לו ארבעים אלף סוסים, שהוא עשה יפה. שיירי הקרבן (ירושלמי ב, ו) כתב: "הצריכים לו היו אלף וארבע מאות [מלכים א י, כו] והשאר בטלנים היו, ולא היו אלא להראות יקר תפארתו וגדולתו". לפי ר' יהודה, שלמה המלך הפעיל את שיקול דעתו הרחב. מפני שהיה חשוב לו להעצים את מעמדו וכוחם של עם ישראל, הוא הרבה סוסים ופרשים, וזאת מפני שאחד הביטויים למעמדו וכבודו של מלך היה במספר הסוסים והפרשים.¹⁴

ה. פרשת המלך – בהמשך התוספתא (שם) הובאה מחלוקת בין ר' יוסי לבין ר' יהודה בנוגע ל"פרשת המלך". הכוונה לדברי שמואל הנביא באשר לסמכויות המופלגות והרבות של המלך (שמואל א ח, יא-כא):

ר' יוסי אומר: כל האמור בפרשת המלך, מותר בה. ר' יהודה אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא בשביל לאיים עליהם שנאמר "שום תשים עליך מלך". וכן היה ר' יהודה אומר: שלש מצוות נצטוו ישראל בביאתן לארץ – נצטוו למנות להן מלך, ולבנות להן בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק.

תוספתא זו הובאה גם בגמרא (כ ע"ב), שם נאמר שגם אמוראים חלקו במחלוקת זו:

אמר רב יהודה אמר שמואל: כל האמור בפרשת מלך – מלך מותר בו. רב אמר: לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם, שנאמר "שום תשים עליך מלך" – שתהא אימתו עליך.

רש"י (ד"ה רב) הסביר שר' יהודה וכן האמורא רב, סברו ששמואל הנביא אמר את דבריו כדי "לאיים עליהם שתהא אימת מלכם עליהם, אבל אינו מותר לעשות". לפי רש"י, על פי דברי ר' יהודה, שמואל הנביא הקצין בדבריו, ואין מדובר על התנהלות קבועה. רש"י לא כתב שאסור לו לעשות, אלא שאינו מותר. נראה שרש"י נקט בלשון זו כדי לומר שאין בדבר איסור, אך אין לנהוג כן באופן קבוע. על המלך להפעיל שיקול דעת באלו מצבים להשתמש בסמכות זו.

המכנה המשותף לכל דברי ר' יהודה שנזכרו לעיל – יש לאפשר למלך להפעיל שיקול דעת ולפעול כפי הבנתו, כשהמטרה היא לקיים את דבר ה' באופן מלא. ר' יהודה גיבה את דבריו לעיתים מפסוקים, ובחלק מהמקרים חכמים השיבו על דבריו.

אמנם המחלוקת בין חכמים לבין ר' יהודה בשאלת סך ריבוי הנשים וסך ריבוי הסוסים לא קשורות לכבוד מלך, אך מהן אפשר ללמוד גם כן על שיטתו של ר' יהודה במה שקשור לסמכות ושיקול הדעת שניתנות למלך. כך גם במה שנוגע למצוות ייבום וחליצה. ר' יהודה סבר אף הוא שמלך לא רשאי למחול על כבודו. אך לפיו אם מדובר בקיום מצווה שמוטלת עליו, הוא רשאי להפעיל שיקול דעת ולמחול על כבודו. יש לציין שלפי דברי התוספות כשמדובר בכבוד התורה או כבוד השכינה גם חכמים מודים שמלך רשאי למחול על כבודו, אלא שלפי ר' יהודה הוא רשאי להחליט האם הוא מוחל על כבודו גם במה שנוגע לקיום מצווה כמו ייבום וחליצה אף שייתכן שבעיני אחרים יש בכך ממד של ביזיון – היריקה בפניו או הקריאה לעברו 'חלוע הנעל', וסיבות נוספות.

ג. מחלוקת חכמים ר' מאיר ור' יהודה – כבודו ומעמדו של כהן גדול

אמנם בנוגע להליכותיו של כהן גדול, ר' יהודה מחמיר יותר מחכמים (יח ע"א):

14 ראה בשיעור לג: לא ירבה לו סוסים... וכסף וזהב לא ירבה לו מאד.

כהן גדול... מת לו מת אינו יוצא אחר המטה, אלא הן נכסין והוא נגלה. הן נגלין והוא נכסה. ויוצא עמהן עד פתח העיר, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: אינו יוצא מן המקדש, שנאמר "ומן המקדש לא יצא" (ויקרא כא, יב).

המחלוקת בין ר' מאיר לבין ר' יהודה היא בנוגע ליציאת הכהן הגדול מהמקדש עד פתח העיר. לפי ר' מאיר הכהן הגדול רשאי לצאת עם המלווים עד פתח העיר, ולפי ר' יהודה אסור. לפיו זהו איסור דאורייתא "ומן המקדש לא יצא". מחלוקת זו מופיעה במדרש ההלכה (ספרא אמור פרשה ב סוף פרק א אות ה):

"ומן המקדש לא יצא" עמהם אינו יוצא. יוצא הוא אחריהם? אלא הן ניכסין והוא נגלה, הן נכסין והוא נגלה. ויוצא עמהן עד פתח העיר, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: "ומן המקדש לא יצא" אינו יוצא כל עיקר.

בירושלמי (ב, א) נוסף על דברי ר' יהודה: "יצא לא היה חוזר". בתוספתא (ד, א) לא נזכרה המחלוקת, אך מופיעה תשובה של חכמים לר' יהודה בנוגע להבנת הפסוק: "אמרו לו לר' יהודה: אין אומר 'ומן המקדש לא יצא' אלא בשעת עבודה בלבד". מכאן שגם חכמים מסכימים שבשעת עבודה הכהן הגדול לא יוצא מהמקדש ובוודאי לא עד פתח העיר.

במדרש ההלכה (ספרא שמיני – מכילתא דמילואים אות מב) נאמר עוד:

"ומפתח אהל מועד לא תצאו" (ויקרא ח, לג). יכול בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה? תלמוד לומר "ומן המקדש לא יצא ולא יחלל" (ויקרא כא, כב). אימתי אינו יוצא ולא יחלל? הוי אומר בשעת עבודה. "פן תמותו" (ויקרא י, ז), ממשמע לאו אתה שומע הין.

הכהן הגדול רשאי לצאת מהמקדש שלא בזמן עבודה. רש"י (יח ע"א ד"ה ור' יהודה) כתב: "דריש 'מן המקדש' דווקא". ייתכן שכונת רש"י לומר שגם לפי ר' יהודה רק כשהוא נמצא במקדש, בעת עבודה אסור לו לצאת, ובעצם אין מחלוקת בין ר' יהודה לר' מאיר. גם ר' יהודה עצמו סבר שרק בשעת עבודה, בעת שהוא במקדש אסור לכהן הגדול לצאת.

אך מהגמרא (יט ע"א) משמע שההנחה היא שיש מחלוקת בין ר' מאיר לר' יהודה:

ויצא עד פתח כו'. שפיר קאמר רבי יהודה! אמר לך רבי מאיר: אי הכי לביתו נמי לא! אלא הכי קאמר: "מן המקדש לא יצא" – מקדושתו לא יצא, וכיון דאית ליה הכירא, לא אתי למינגע. ורבי יהודה: אגב מרריה דילמא מקרי ואתי ונגע.

לפי ר' מאיר כוונת הפסוק לומר: "מן המקדש לא יצא" – מקדושתו לא יצא. על הכהן הגדול להבטיח את עצמו שהוא לא יצא מקדושתו ויטמא. מאחר שיש לו סימני היכר שהוא לא ייכנס למבוי בעת שמיטת המת נמצאת בתוכו, הוא יזהר ולא ייגע במת. הרמב"ם בפירוש המשנה (ב, א) הסביר: "ור' מאיר אומר מחמת רוממות מעלתו ועיני כל בני אדם אליו לא יניחוהו לעשות כן". לעומתו סבר ר' יהודה שמרוב זה שליבו מר על מיתת קרוביו, יש לחשוש שמא הוא ייגע במת מבלי שהוא שם לב.

כאמור לעיל, בשעת עבודה מוסכם על הכול שהכהן הגדול לא יוצא מהמקדש. ע"פ הגמרא המחלוקת היא כיצד צריך לנהוג הכהן הגדול שלא בשעת עבודה. האם הוא רשאי ללוות מת. ר' מאיר לא חושש שהוא ייטמא, ור' יהודה חושש שהוא ייטמא, ועל כן הוא לא יוצא כלל ללוות מת. הרמב"ם (הל' כלי המקדש ה, ה) חידד וכתב: "מת לו מת אינו יוצא אחריו, ואינו יוצא מפתח ביתו או מן המקדש". לא רק מהמקדש אינו יוצא, אלא גם מביתו איננו יוצא. לכהן הגדול היה מותר לצאת לביתו, וכדברי הרמב"ם (שם ז): "ובית יהיה לו מוכן במקדש והוא הנקרא לשכת כהן גדול, ותפארתו וכבודו שיהיה יושב במקדש כל היום, ולא יצא אלא לביתו בלבד בלילה או שעה או שתיים ביום, ויהיה ביתו בירושלים ואינו זז משם". במקום נוסף (רמב"ם הל'

אבל ז, ו) כתב הרמב"ם באופן כללי: "כהן גדול חייב בכל דברי אבילות, אלא שאסור לו... ולצאת אחר המטה". כאן לא פירט הרמב"ם מהיכן איננו יוצא.

בתוספתא (סנהדרין ד, א) הובאה מחלוקת נוספת בין חכמים לבין ר' יהודה בנוגע לכהן גדול:

אין רואין אותו ערום ולא כשהוא מסתפר ולא בבית המרחץ שנאמר "והכהן הגדול מאחיר" (ויקרא כא, י) שיהיו אחיו הכהנים נוהגין בו גדולה. ואם רצה שירחצו אחרים עמו הרשות בידו. ר' יהודה אומר: רצה לנהג ביזיון בעצמו אין שומעין לו, שנאמר "וקדשתו" (ויקרא כא, ח) על כורחו. אמרו לו לר' יהודה: אין אומר "ומן המקדש לא יצא" אלא בשעת עבודה בלבד.

דרשה מעין זו על המילה "וקדשתו" מופיעה במדרש ההלכה בנוגע לכהן שנשא אישה שהיא פסולה לו, והוא לא רצה לגרש אותה (ספרא אמור פרשה א תחילת פרק א אות יג): "ומנין אם אינו רוצה, דפנו [מכריחים אותו, כופים עליו]? תלמוד לומר 'וקדשתו' בעל כורחו".

דבריו של ר' יהודה בנוגע לכהן גדול דומים לדברים שאמרו חכמים במחלוקת בינם לבין ר' יהודה עצמו בעניין חליצה וייבום של מלך במשנה (יח ע"א):

רבי יהודה אומר: אם רצה לחלוץ או לייבם – זכור לטוב. אמרו לו: אין שומעין לו.

בתוספתא (סנהדרין ד, ב):

ר' יהודה אומר: רצה לחלוץ הרשות בידו. אמרו לו: נמצאתה פוגם כבודו של מלך. "רשות בידו" שומעין לו או "אין שומעין לו" – אלו מילות המפתח. בשתי המחלוקות הללו, חכמים ור' מאיר אפשרו לכהן גדול לקבוע את הליכותיו, תוך שמירה על קדושתו וכבודו, ואילו ר' יהודה החמיר.¹⁵

סיכום

מחלוקות ר' יהודה וחכמים בנוגע לכהן ובנוגע למלך הן בשני מישורים שונים:

כהן גדול – לפי ר' יהודה קדושת הכהונה והמקדש היא קבועה ומושרשת, ולא ניתן לאפשר לכהן הגדול להפעיל שיקול דעת מתי ואיך לנהוג אחרת. בעוד שלפי חכמים, בכל מה שקשור לפעולותיו של הכהן הגדול מחוץ למקדש ושלא בשעת עבודה, אפשר להפעיל שיקול דעת, ובלבד שהכהן הגדול והסובבים אותו, ייזהרו לשמור על כבודו וקדושתו.

מלך – גם ר' יהודה מסכים ש"מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול". אך למלך יש כוח וסמכות להפעיל שיקול דעת איך לנהוג במצבים שונים, ואיך לפרש את פסוקי התורה הנוגעים אליו, כשברור שהמטרה היא שמירה על מצוות התורה, כבוד המלך וכבוד האומה. לפי חכמים – הכלל ש"מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול" לא נתון לגמישות. המלך חייב לשמור על כבודו ומעמדו, וכשיש חשש לביזיון או זלזול בו, אזי הוא לא יכול למחול על כבודו, למעט התנהלות שקשורה לכבוד התורה שאז הוא אמנם מחול על כבודו, אך אין זה זלזול.

15 ראה עוד בעניין זה: הרב יצחק שילת, "מלך לא חולץ ולא מייבם", במסילה העולה – סנהדרין, עמ' פו-פח.